

מתיקות ההלכה

הנחמדים מזהב ומפז רב ומתוקים מדבש ונפת צופים (תהלים י"ט - י"א)

ממורינו רבי יהודה אריה הלוי דינר שליט"א

רצ ציהכ"נ "דצרי קיר" ולאזר מרכז צ"צ

ניתן לקבל במייל d036194741@gmail.com

מהלכות תפילה בנשים

ברכות קריאת שמע

נשים פטורות מלברך את הברכות שלפני קריאת שמע בשחרית וערבית (משנ"ב סימן ע' ס"ק ב', דכמו שפטורות מק"ש שהוא מ"ע שהז"ג, כמו כן פטורות מן הברכות). ומכל מקום יכולות הנשים מבנות אשכנז לברך אם רוצות (משנ"ב סימן ע' ס"ק ב', עפ"י הרמ"א סימן י"ז סע' ב'), והמנהג שגם בנות ספרד מברכות (כ"ף החיים סימן ע' ס"ק א').

קריאת שמע

נשים פטורות מקריאת שמע מפני שהיא מצות עשה שהזמן גרמא, ונכון הוא ללמדן שיקבלו עליהן עול מלכות שמים ותאמרנה לפחות פסוק ראשון של קריאת שמע (שו"ע ורמ"א ס' ע' א', ומשנ"ב שם, וכן משנ"ב ס' ק"ו ס"ק ד'), ביחוד עם ברוך שם ונו" (פמ"ג א"א סוס"ק א').

תפילת שחרית מנחה ומעריב

חייבות להתפלל תפילת שמונה עשרה שחרית ומנחה (שו"ע סימן ק"ו ס"ב), אע"פ שאשה פטורה ממצות עשה שהזמן גרמא בכל זאת בתפילת שחרית ומנחה חייבת כמו אנשים הואיל ותפילה היא בקשת רחמים (משנ"ב ס"ק ד'), בין בימות החול ובין בשבתות וימים טובים (צל"ח ברכות דף כ"ו ע"א שלא חילקו בין התפילות). ותפילת מעריב הנשים לא קיבלו עליהן ורוב הנשים אינן מתפללות (משנ"ב שם), ובכל זאת אשרי האשה שיכולה להיזהר בתפילת מעריב (ע' רבינו יונה באגרת התשובה, הדרש השלישי סע' ע"ט, ערוך השולחן ס' ק"ו סעיף ז', וכ"ף החיים ס' רצ"ט אות ס"ב).

סיכום תפילת הנשים המחוייבות

ברכות התורה, ברכות השחר, פרשת התמיד, ברוך שאמר, אשרי, ישתבח, אמת ויציב, שמונה עשרה (משנ"ב כנ"ל, קובץ תשובות ח"א להגרי"ש אלישיב זצ"ל).

סדר עריפות בתפילה

אשה שאין באפשרותה להתפלל כל התפילה כסדרה, סדר העדיפות הוא: תפילה קצרה הכוללת שבח בקשה והודאה, תפילת שמונה עשרה, ברכת אמת ויציב, ויסמיכו ברכת הגאולה לתפילת שמו"ע. ברכות השחר, ברכת התורה, פסוקי דזמרה (דהיינו ברוך שאמר, אשרי, ישתבח), פסוק ראשון של ק"ש וברוך שם וכו'. פסוקי דזמרה בשלימותו, ג' פרשיות של קריאת שמע עם ברכותיה (ספר אש"י ישראל, פרק ז', סע' י"ח).

מטופלת בילדיה

אשה הטרודה ומטופלת בגידול ילדיה הקטנים תאמר תפילה קצרה הכוללת שבח בקשה והודאה (שיחות החפץ חיים ח"א אות כ"ז, ושו"ת מחזה אליהו ס' י"ט ס"ק י"ד, בשם החזון איש כיון שהיא טרודה ואין דעתה מיושבת עליה, וכמבואר בשו"ע סימן צ"ח סעיף ב', ובצירוף דעת המג"א סימן ק"ו, שמעיקר הדין יוצאת עם בקשה בעלמא, וע"ע ספר הליכות בת ישראל פרק ב' ס"ק ב' בשם הגרי"ז קמניצקי זצ"ל שנשים פטורות משום שהיו כמשמשי חולה שפטורים מתפילה).

עד מתי יכולה להתפלל

אשה המטופלת בילדיה מותר לה להתפלל אחר עבור זמן התפילה, עד לפני חצות היום (דהו כאנוסים להתפלל בזמנה, ועכ"פ במצות תפילה יצאו כמבואר בשו"ע או"ח סימן פ"ט סעיף א', שו"ת מחזה אליהו ס' י"ט ס"ק י"ד).

תפילה קצרה

הני נשים שאי אפשר להן להתפלל תפילת שמונה עשרה או שמנהגן מביתן להקל בשאלת תפילת נשים יש לומר דסגי בתפילה קצרה

ברכת על נטילת ידיים

נשים נוהגות לברך בבוקר 'על נטילת ידיים' גם אם אינן מתפללות (הליכות שלמה פרק ב' ס"ק ח').

אכילתה לפני התפילה

• כיון שנשים חייבות בתפילה אסורות לאכול קודם התפילה ולכן אשה שרוצה לאכול קודם תפילתה תאמר תחילה תפילה קצרה הכוללת שבח, בקשה והודאה (כגון ברכת התורה), שבזה יוצאת יד"ח תפילה (שו"ת מנחת יצחק ח"ד ס' כ"ח ג'), ושו"ת אגרות משה או"ח ח"ד ס' ק"א אות ב') וטוב שתאמר תחילה גם פרשה ראשונה של ק"ש (ספר הליכות בת ישראל פרק ב' הערה י' בשם הגרי"ז אויערבך זצ"ל), ולאחר מכן תאכל, ויכולה לנהוג כן אף אם בדעתה אח"כ להתפלל כל תפילת שחרית (אגר"מ שם).
• נשים שמרגישות צורך לאכול משהו בבוקר יכולות לומר בקשה קצרה ולאכול קודם התפילה, ואפילו יש להן צורך לאכול ארוחה רגילה יכולות לאכול גם כן פת ואחר כך להתפלל.

התעסקות בצרכי הבית

• לכתחילה אין לאשה להתעסק בעבודות הבית כגון כביסה, בישול, ניקוי לפני שתתפלל שחרית. אבל מותר לה להתעסק בצרכי ילדיה ואף לבשל ולכבס אם יש צורך קודם התפילה כיון שזה צורך מצוה (שיח תפילה שער י"ח).
• הפעלת מכונת כביסה מותרת קודם התפילה כי אין זה לוקח זמן ועל ידי זה נחשב להתעסקות בצרכיו (שם).

להכין אוכל לבעלה

אשה שצריכה להתפלל תפילת שחרית ולא הספיקה להתפלל עד ששב בעלה מתפילתו, אם רוצה הבעל לאכול מיד, תכין לו את ארוחתו, ואינה צריכה לומר קודם לכן אפילו בקשה קצרה, הואיל והיא משועבדת בזה לבעלה (הליכות שלמה פרק ב' סעיף ו').

ברכת התורה

נשים מברכות ברכת התורה (שו"ע או"ח סימן מ"ז סעיף י"ד) יש מפרשים הטעם משום דחייבות ללמוד הדינים שלהן (הב"י ומג"א), ולפי זה יכולות להוציא את האיש ויש סוברים הטעם כמו שמברכות על כל מצות עשה שהזמן גרמא (הגר"א שם), ולפי זה אין יכולות להוציא את האיש (ביאור הלכה שם).
ואשה המסופקת אם ברכה לא תחזור לברך. (שע"ת שם ס"ק א', וברכ"י ס"ק ח').

ברכות השחר

נשים מברכות ברכות השחר (משנ"ב סימן ע' ס"ק ב', וע"ע ערוך השולחן סימן ע' ס"ק א').

אמירת הקרבנות

נשים צריכות לומר פרשת הקרבנות כמו אנשים (ביאור הלכה סימן מ"ז סעיף י"ד ד"ה נשים), ואינן נוהגות לאומרם (ע' מור וקציעה ס' מ"ז שתמה על האגור, וע"י תהלה לדוד שם ס"ק ט', ובפמ"ג שם א"א ס"ק י"ד, וע"ע קובץ תשובות להגרי"ש אלישיב זצ"ל ח"א ס' שצריכות לומר פרשת התמיד).

פסוקי דזמרה

י"א שנשים חייבות לומר פסוקי דזמרה וברכת 'ברוך שאמר' לפנייהם וישתבחי' אחריהם (משנ"ב סימן ע' ס"ק ב' שהוכיח כן מדברי הגרע"א. וע"ע שנתה"צ שם בשם שו"ע הרב שזהו רק רשות. וע"ע שבט הלוי שם), ולכל הפחות ברוך שאמר, אשרי, ישתבח' (הגרי"ש אלישיב זצ"ל).

קריאת שמע על המטה וברכת המפיל

נשים קוראות קריאת שמע שעל המטה ומברכות ברכת המפיל כאנשים (שענה"צ ס' רל"ט ס"ק ט"ז, עפ"י הפמ"ג והאליה רבה, ודלא כהמג"א שפותרתן משום הזמן גרמא, עי' ערוך השולחן שם סעיף ו', רוב הנשים שלנו נזהרות בברכת המפיל וע"ע כף החיים ס"ק ג').

תפילת הדרך

נשים חייבות בתפילת הדרך כמו אנשים (שו"ת לבושי מרדכי מה"ח יו"ד ס' ל"ה).

אכילה ושתייה אחרי הדלקת נרות

אחרי שהדליקו נרות שבת, חלים על האשה כל דיני שבת, ומוטל עליה גם חובת קידוש, ולכן אסורה באכילה או שתייה עד שתקדש (משנ"ב סימן רע"א ס"ק י"א), ואם צמאה למים, תוכל לשתות מים עד השקיעה (מנחת שבת, מנחה חדשה ס' ע"ז סע' ב', דעת תורה ס' רע"א סע' ד').

ואם היא חלשה שצריכה לאכול ולשתות תתנה בשעת הדלקת הנרות שאינה מקבלת השבת בהדלקה ותאכל ותשתה עד סמוך לשקיעה (ע' קצות השולחן ס' ע"ט ס"ק ג').

סעודות שבת ויו"ט

אשה חייבת בשלוש סעודות בשבת כמו איש ולכן אם שכחה רצה' בב' סעודות הראשונות חייבת לחזור על ברכת המזון (שו"ע סימן רצ"א סעיף ו', ומשנ"ב שם) ואע"פ שזהו מ"ע שהז"ג בכל זאת חייבת משום דאיתקיש זכור ושמור), אבל סעודת יו"ט הן פטורות (דביו"ט לא מציינו היקף), ולכן אם שכחה יעלה ויבוא בסעודת יו"ט אינה חוזרת על ברכת המזון חוץ מליל א' של פסח (שו"ת רע"א ח"א תש"א). ויש חולקים (אג"מ ח"ד ס' ק') ומספק אינן יכולות לחזור.

לחם משנה

ולכן אשה חייבת נמי בלחם משנה כמו איש (משנ"ב ס' רע"ד ס"ק א') ויוצאת ידי חובה לחם משנה ע"י ששומעת את הברכה מפי המברך ואוכלת פרוסה מאחד מן הלחמים האלה.

אכילתה קודם קידוש

אשה שרגילה להתפלל תמיד תפילת שחרית קודם שתאכל, מותר לה לשתות לפני התפילה בלי קידוש, אבל אם היא רגילה לאכול מיד אחרי שאמרה איוז בקשה, ואינה מתפללת שחרית כלל או שמתפללת אחרי שאכלה, כיון שאמרה בקשה עם קומה ממיטתה, מוטל עליה חובת קידוש, ואסור לה אפילו לשתות מים לפני שתקדש (שו"ע סימן רפ"ט ומשנ"ב ס"ק ו' וביה"ל ד"ה חובת), ואם אוכלת אכילה ארעית קודם התפילה, ופעמים משום חולשה אף אוכלת פרוסת עוגה יש סוברין דמסתבר שאינן צריכות לקדש (הגרש"ז אויערבך זצ"ל מובא בשע"כ ס' נ"ב ס"ק מ"ה).

אשה נשואה משועבדת לבעלה, שצריכה לאכול עמו דוקא, ולכן בשבת כל זמן שבעלה טרם סיים להתפלל, יש אומרים שאין זה זמן אכילה גם לה, ומותרת לאכול בלי קידוש (שו"ת אג"מ או"ח ח"ד ס' ק"א ב'). וי"א שאסור לה לאכול בלי קידוש, שהרי יכולה לאכול מיני תרנגולת כמו שבעלה עושה כשיש קידוש בביה"כ"ג ואח"כ תאכל הסעודה יחד עם בעלה. ועוד מנ"ל שיש כוח בזה להתיר לאכול בלי קידוש (שע"כ שם ס"ק מ"ו, הליכות שלמה פרק ב' ס"ק ט').

חיוב הבדלה

אשה לכתחילה תשמע הבדלה מן האיש המבדיל, ועם כל זאת אם היא מתפללת מעריב עליה לומר 'אתה חוננתנו'. ואם אין לה מי שיוציאה ידי חובת הבדלה (ואפילו יש שם איש שכבר יצא לעצמו הבדלה, לא יוציאה) תבדיל לעצמה ותשתה מן היין כדי שלא לבטל מצות הבדלה (משנ"ב סימן רצ"ו ס"ק ל"ה ובשענה"צ ס"ק ל"ד, שע"כ פרק נ"ח ט"ז), וגם יכולה לברך על הבשמים והנר (ע' ביאור הלכה ד"ה לא יבדילו, וכוננתו רק לפי שיטת השו"ע שאינה מברכת על מצות עשה שהזמן גרמא, בעל שבט הלוי זצ"ל).

(לצאת דעת הרמב"ם פ"א הל' תפילה ה"ב, שיוציאים ידי חובה תפילה על ידי אמירת שבת, בקשה והודאה), הוא דוקא על ידי ברכות או תפילה שיש בהן שבת בתחילתן, והודאה בסופן, ועל ידי שמברכים ברכת התורה בכוונה לצאת ידי מצות תפילה יתקיים חיובם שפיר, שיש בה שבת בתחילתה 'אקב"ו לעסוק בדברי תורה', תפילה באמצעותה 'והערב נא וכו'', ושבת בסופה דהיינו 'בא"י המלמד תורה לעמו ישראל', וכן עפ"י ברכת המזון ויוצאות אם מתכוונות למצות תפילה לדעת הרמב"ם שסבר עיקר תפילה דאורייתא (שו"ת מחזה אליהו ס' י"ט ס"ק ט"ו).

תפילה בשעת עבודה

אשה שלא הספיקה להתפלל לפני שהלכה לעבודה, אסור לה להתפלל בזמן העבודה, שהיא גוזלת את בעל הבית (ואם היא מורה, גוזלת לתלמידות ולהורים שלהם), שאסור להתעסק באותו זמן בדברים פרטיים, אפילו הוא דבר מצוה. והרי זה מצוה הבאה בעבירה, ומוטב שלא להתפלל כלל, מלהתפלל באיסור.

אמנם אם יש זמן פנוי באמצע העבודה, שבין כך וישבת בטל, ואין לה מה לעשות, אם באמת לא מפריעה לעבודה כלל יכולה להתפלל באופן שיכולה להפסיק כשצריכה שוב לעבוד, כגון ברכות השחר ופסוקי דזמרה, אבל לא שמו"ע, וברגע שצריכה לטפל שוב בעבודתה, תפסיק להתפלל (עי' שו"ת תפילה סוף שער י"ח).

זכרה באמצע שכבר התפללה

התחילה להתפלל והיה ברור לה שעדיין לא התפללה ובאמצע תפילתה זכרה שכבר התפללה, חייבת להפסיק מלהתפלל אפילו באמצע ברכה (שו"ע סימן ק"ז סעיף א', דאין אומרים להתפלל חצי חובה וחצי נדבה), אבל אם היתה מסופקת אם התפללה והתחילה בתנאי, וזכרה באמצע שהתפללה יכולה להמשיך להתפלל לשם נדבה כיון שהתחילה על תנאי (משנ"ב שם).

שכחה יעלה ויבוא בראש חודש או חול המועד

אם שכחה יעלה ויבוא, אף אם אינה רגילה תמיד להתפלל, חוזרת ומתפללת שנית (הליכות שלמה פרק י"ג סעיף י"ד ס"ק נ"א).

אמירת הלל

נשים פטורות מאמירת הלל מלבד ההלל שבהגדה של פסח, ומכל מקום בנות אשכנז רשאיות לאומרו בברכה (ביאור הלכה סימן תכ"ב סעיף ב' ד"ה הלל ומשנ"ב סימן תע"ט ס"ק ט').

תפילת מוסף

נחלקו הפוסקים אם הנשים חייבות בתפילת מוסף (משנ"ב שם) ואף הסבורים דפטורות, רשאיות הן להתפלל (צל"ח שם, וכתב דאפילו לדעת השו"ע דנשים לא מברכות על מ"ע שהז"ג יכולות להתפלל, וכן המנהג, וכ"כ כף החיים ס' רפ"ו סעיף ז', ושו"ת שבט הלוי ח"ד ס' י"ב).

שכחה להתפלל מנחה בע"ש או קיבלה שבת לפני מנחה

אשה ששכחה להתפלל מנחה או קיבלה שבת בהדלקת נרות ועדיין לא התפללה מנחה תתפלל מעריב פעמיים (ע' משנ"ב ס' רס"ג ס"ק מ"ג) ואם לא רגילה להתפלל מעריב, אינה יכולה להשלים המנחה מאר בשחרית, וכן אי אפשר להתפלל רק שמו"ע אחד במעריב לשם תשלומין של מנחה כיון דלא שייך תפילת תשלומין רק לאחר תפילה חיובית (הגרש"ז אויערבך זצ"ל), ולכן בכה"ג עדיף לה להתפלל פעמיים מעריב אם אפשר בכדי שתוכל להשלים תפילת מנחה (ע' ספר אש"י ישראל פרק ל' ס"ק מ"ח, ופרק ל"ו ס"ק ט"ו, ושש"כ פרק מ"ג ס"ק ק"י, וספר הליכות בת ישראל פרק ב' ס"ק נ').

אשה ששכחה להתפלל מעריב

אשה הנוהגת להתפלל מעריב בקביעות ושכחה להתפלל, מסתבר שאינה צריכה להשלים בשחרית, אבל מותרת להחמיר על עצמה ולהשלים (הליכות שלמה פרק י"ג סעיף י"ד).

אשה – להיות שומרת

אשה האוכלת ארוחת ערב עם בעלה, אינה מועילה לשמור את בעלה ולהזכירו להתפלל מעריב, כשם שהאיש האוכל אין שמירתו מועילה (ואף שאינה חייבת בתפילת מעריב, ונמצא שאינה עסוקה בדבר שאסור לה, מכל מקום לענין שמירה אין זה מועיל משום דאכילה או לימוד משכחים לאדם את תפקידו להזכיר (הליכות שלמה פרק ב' סעיף י"ד).

זימון בנשים

אשה הסועדת עם שלושה אנשים חייבת להצטרף עמם בזימון, ולענות להם (שו"ע סימן קצ"ט סעיף ו'), אבל אם יצאה לטפל בילדיה היא פטורה משום עוסקת במצוה וכו', ואין צריך להמתין לה.

לעילוי נשמות

רבי מאיר ביתן ז"ל
גלב"ע י"ג סיון תש"ג

מרן הגאון רבי מיכל יהודה בן רבי משה דוד ליפקוביץ זצוק"ל
גלב"ע י"ו סיון תשע"א

רבי שמעון יוסף אדלשטיין זצ"ל
בן מרן ראש הישיבה הגאון הגדול רבי ירחמיאל גרשון שיבדלחט"א
גלב"ע י"ו סיון תשע"ח

ת.נ.צ.ב.ה.